

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ COVID-19 ՀԱՄԱՎԱՐԱԿԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՈՒՂՂԱԿԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ՎՐԱ

Գագիկ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մհեր ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀԱՀ Համակ. և տեղ. գիտության մագիստրոս

Բանալի բառեր. COVID-19, UNCTAD, ուղղակի օտարերկրյա ներդրումներ, վերազգային կորպորացիաներ, ՕՈՒՆ-երի հոսքեր

Ներածություն: ՄԱԿ-ի Առևտրի և զարգացման համաժողովի (UNCTAD) Գլխավոր քարտուղարի պարտականությունները կատարող Իզաբելա Դյուրանտը World Investment Report-ի նախաբանում նկատել է. «COVID-19 համավարակը հանգեցրեց համաշխարհային ուղղակի ներդրումների հոսքերի խիստ անկմանը, ինչի արդյունքում 2020թ. ՕՈՒՆ-երի հոսքերը վերադարձան գրեթե 2005թ. մակարդակին: Ճգնաժամը հսկայական վնաս հասցրեց ներդրումների առավել արդյունավետ տեսակների վրա, հատկապես արդյունաբերական և ենթակառուցվածքային «գրինֆիլդ» ներդրումային նախագծերի վրա: Դա նշանակում է, որ միջազգային արտադրության՝ համաշխարհային տնտեսության աճի և զարգացման շարժիչի վրա խիստ ազդեցություն է եղել» [World Investment Report, 2021, p.IV]: Այդ ազդեցությունն էլ ավելի նշանակալի է զարգացող և անցումային տնտեսությամբ երկրներում, որոնց թվին է դասվում Հայաստանի Հանրապետությունը: Զարգացող երկրների համար առավել կարևոր «գրինֆիլդ» ներդրումների բացասական միտում շարունակվել են ողջ 2020թ.: 2021թ. երրորդ եռամսյակում պահպանվել է այդ տեսակի ներդրումների անկման միտումը՝ -13%: Միաժամանակ, համաշխարհային օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների հոսքերը 2021 առաջին կեսին հասել են մոտ 852 միլիարդ դոլարի, ցուցադրելով ավելի ուժեղ, քան սպասվում էր, ետդարձի ազդակ: Ընդ որում, «վերականգնողական աճի» 75%-ն արձանագրվել է զարգացած երկրներում [UNCTAD, 2021]: Հետևաբար, զարգացող և անցումային տնտեսությամբ երկրներում առաջացել են տնտեսական աճի խաթարման, ընդհանուր առմամբ, ազգային տնտեսությունների սպառնալիքներ:

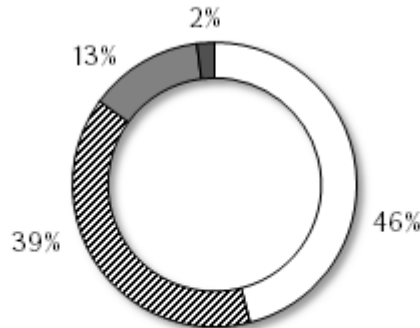
Էմպիրիկ աղբյուրների ակնարկ: ՄԱԿ-ի Առևտրի և զարգացման համաժողովի World Investment Report-ում ասվում է. «COVID-19 ճգնաժամը

2020թ. հանգեցրել է օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների (ՕՈՒՆ) անկմանը: ՕՈՒՆ-երի համաշխարհային հոսքերը նվազել են 35 տոկոսով՝ մինչև 1 տրլն դոլար, 2019թ. 1.5 տրլն դոլարից: Դա մոտ 20%-ով ցածր է 2009թ. համաշխարհային ճգնաժամից հետո արձանագրված նվազագույնից» [World Investment Report, 2021, p.X]:

Վերագգային կորպորացիաներն (ՎԱԿ) իրենց վրա զգացել են COVID-19 համավարակի հաջորդական և կասկադաձև հետևանքները: Պահանջարկի և առաջարկի շուկաներն առաջացրել են համաշխարհային տնտեսության անկում, արժեքի ստեղծման համաշխարհային շղթաները (GVCs) խիստ խաթարվել են, աշխարհի կառավարությունները դիտարկում են օտարերկրյա ներդրողներին առնչվող նոր կանոններ:

Զարգացող և անցումային տնտեսությամբ երկրների մեծ մասի համար ՕՈՒՆ-երն առանցքային դեր են խաղում որպես ֆինանսավորման աղբյուր և, որպես այդպիսին, օգնում են հաղթահարել անցումային տնտեսությամբ երկրների վերակառուցվածքավորման և արդիականացման համար անհրաժեշտ կապիտալի կուտակման (ներդրումների) և համախառն ներքին խնայողությունների միջև միջնաժամկետ ճղվածքը [Campos, N., Coricelli, F., 2002, pp. 793-836], աջակցում են զբաղվածության աճին ու տնտեսական վերափոխումներին: Հաշվի առնելով ՕՈՒՆ-երի նշանակությունը զարգացման համար, Համաշխարհային բանկն իրականացնում է օտարերկրյա ներդրողների եռամսյակային հարցումներ, որպեսզի գնահատի համավարակի ազդեցությունը նրանց գործառնությունների, սպասումների և ներդրումային պլանների վրա¹: Մասնավորապես, 305 ՎԱԿ-երին տրվել է հետևյալ հարցը. «Հայտնի՞ է ձեզ, արդյոք, ընդունող երկրում ձեր մայր ընկերության ներդրումներ կատարելու պլանների մասին»: Ստացված պատասխանները ներկայացված են գծապատկեր 1-ում, որից երևում է, որ հարցված ՎԱԿ-երի 39%-ը պլանավորում են նվազեցնել իրենց ներդրումները հյուրընկալող երկրներում, իսկ 46%-ը չեն պատրաստվում փոփոխություններ անել: Ներդրումներն ավելացնելու հակում են դրսևորել հարցվածների 13%-ը:

¹ Տե՛ս, օրինակ, Freud, C., Saurav, A., Kusek, P., Kuo, R., Viney, B. The Impact of COVID-19 on Foreign Investors: Evidence from the Quarterly Global MNE Pulse Survey for the Third Quarter of 2020

- Ոչ մի փոփոխություն չի սպասվում
- ▨ Մայր ընկերությունը պլանավորում է ներդնել ավելի քիչ
- Մայր ընկերությունը պլանավորում է ներդնել ավելի շատ

Գծապատկեր 1. ՎԱԿ-երի դիրքորոշումները՝ ներդրումներում փոփոխություններ կատարելու առնչությամբ

Սուրավանը և ուրիշները [Saurav, A., Kusek, P., Kuo, R. 2020] նշում են, որ «ուղղակի օտարերկրյա ներդրումների (ՕՈՒՆ) համաշխարհային միջավայրը մինչև COVID-19-ը արդեն իսկ բնութագրվում էր ներդրողների վստահության խաթարմամբ՝ առևտրի և ներդրումային քաղաքականության անորոշության, համաշխարհային տնտեսության դանդաղ աճի, հումքային ռեսուրսների գների անկման և պրոտեկցիոնիզմի պատճառով: COVID-19-ը նոր աննախադեպ ռիսկ է նրդրողների համար, որը խաթարում է ներդրողների վրստահությունը»:

Համաշխարհային ՕՈՒՆ-երի հոսքերի միտումների դրսևորումներն անցումային տնտեսությամբ երկրներում և Հայաստանում: Աղյուսակ 1-ում ներկայացված են ՕՈՒՆ-երի համաշխարհային և տարածաշրջանային հոսքերի միտումները և 2021թ. կանխատեսումները: Ինչպես երևում է աղյուսակ 1-ի տվյալներից, 2020թ. ՕՈՒՆ-երի հոսքերի ամենամեծ անկումը գրանցվել է անցումային տնտեսությամբ երկրների խմբում (-58%), որին հաջորդում է զարգացած երկրների խումբը՝ 37% անկումով: Զարգացող տնտեսություններում անկումն ավելի պակաս չափով է արձանագրվել՝ -8%: Դա կարող է բացատրվել հատկապես Չինաստանի, Հնդկաստանի և Հոնկոնգի գործոններով, ուր գրանցվել է 5.7% և 26.9% 61.7% աճ: Այս երեք երկրներին 2020թ. բաժին է հասել «զարգացող երկրներ» ներհոսած ՕՈՒՆ-երի 50.1%-ը:

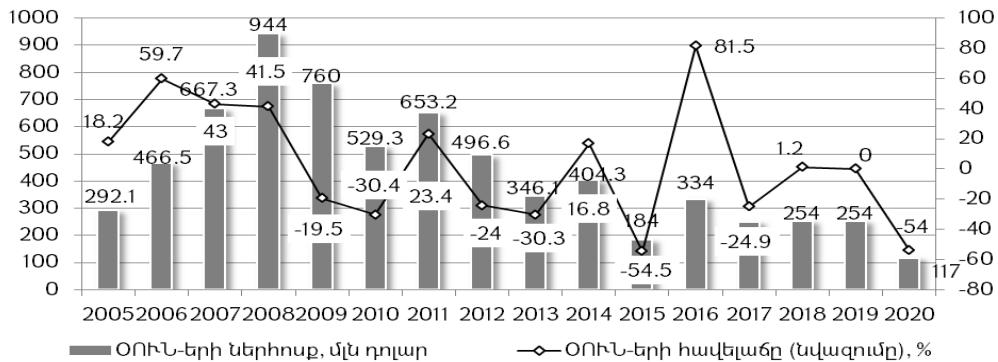
Աղյուսակ 1. ՕՈՒՆ ներհուսքեր. 2018-2020 և 2021 թ. կանխատեսում (%)

	Փաստացի			2021 Պրոյեկցիա	
	2018	2019	2020	Տիրույթ	Բազային
Աշխարհ	-13	7	-24	10-ից 15	10
Զարգացած տնտեսություններ	-21	6	-37	15-ից 20	15
Զարգացող տնտեսություններ	-1	4	-8	5-ից 10	7
Անցումային տնտեսություններ	-28	58	-58	-10-ից 0	-6
Հարավ-Արևելյան Եվրոպա	34	-5.1	-14.0	15-ից 20	15
ԱՊՀ	-35.3	77.7	-64.7	-10-ից -15	-10
Հայաստան	1.2	0.0	-54	-20-ից -25	-20
Ադրբեջան	-36.3	-51.0	7.2	10-ից 15	10
Բելառուս	11.1	-9.2	8.0	5-ից 10	5
Ղազախստան	-22.3	-20.8	34.9	-5-ից 5	0
Ղրղրստան	34.6	180.5	-81.9	45-ից 50	45
Մոլդովա	81.0	92.1	72.3	80-ից 85	80
ՌԴ	-49.0	142.5	-0.5	30-ից 35	30
Տաջիկստան	17.3	-40.8	-49.8	-25-ից -30	-25
Թուրքմենստան	-4.3	6.6	-45.0	-15-ից -20	-15
Ուկրաինա	20.7	31.5	-14.8	15-ից 20	15
Ուզբեկստան	65.2	-270.5	-25.5	-80-ից -85	-80
Վրաստան	34.0	0.4	-62.9	-10-ից -15	-10

Աղբյուր. World Investment Report 2021, p.18. (հեղինակի կատարած փոփոխություններով)

Անցումային երկրներից՝ ԱՊՀ երկրներ խմբում գրանցվել է աշխարհում ամենամեծ անկումը՝ 64.7%: Գրեթե նույն ցուցանիշն է արձանագրվել նաև Վրաստանում՝ 62.9%: ԱՊՀ երկրներից ամենամեծ անկումը գրանցվել է Ղրղրստանում (81.9%), Հայաստանում (54%), Տաջիկստանում (49.8%) և Թուրքմենստանում (45%): Աճ է արձանագրվել Մոլդովայում (72.3%), Ղազախստանում (34.9%), Ադրբեջանում (7.2%) և Բելառուսում (8%):

Հարկ է նշել, որ Հայաստանում ՕՈՒՆ-երի նվազման միտումները սկսել են ձևավորվել դեռևս 2008 թվականի ֆինանսական ճգնաժամից ի վեր, ինչը երևում է ստորև ներկայացված գծապատկերից (գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. ՀՀ ՕՌԻՆ-երի ներհոսքի տեմպերը (%)2005-2020 թթ.¹

2009-2020թթ. ժամանակահատվածում ՕՌԻՆ-երի միջին տարեկան նվազման տեմպը կազմել է 9.5%: Հետևաբար, COVID-19-ի ազդեցությունը ՀՀ ներհոսած ՕՌԻՆ-երի վրա կարող է գնահատվել 44%: ՕՌԻՆ-երի համաշխարհային հոսքերի աճը, ըստ սպասումների, 2021թ. կկազմի 10-15 տոկոս, ինչով, այդուհանդերձ, հնարավոր չի լինի հասնել նախաճգնաժամային 2019թ. մակարդակին: Ըստ UNCTAD-ի փորձագետների կանխատեսումների՝ այդ մակարդակին հնարավոր կլինի հասնել 2022թ.: Զարգացած երկրների համար կանխատեսումներն ավելի լավատեսական են. սպասվում է 15-20 տոկոսի աճ: Կրկնակի կամ մի փոքր ավելի պակաս չափով կաճեն զարգացող երկրների ՕՌԻՆ-երը: 2021թ. առաջին կեսին 373 մլրդ դոլար ՕՌԻՆ գլոբալ հոսքերի 75%-ն արձանագրվել է զարգացած երկրներում [UNCTAD, 2021]: 2021թ. անցումային տնտեսություններում կանխատեսվել է անկում 6%-չափով: Մեր կանխատեսումներով (ԱՊՀ մյուս երկրների և Վրաստանի կանխատեսումները հեղինակինն են) Հայաստանում 2021թ. սպասվում է ՕՌԻՆ-երի 20% անկում:

Այսպիսով, տարբեր տարածաշրջանների և երկրների ՕՌԻՆ-երի վրա COVID-19-ի ազդեցությունը տարբեր է եղել: Յուրաքանչյուր երկրի կառավարություն արձագանքել է համավարակի առաջացրած ճգնաժամին, ձեռնարկել համապատասխան քայլեր՝ օտարերկրյա ներդրողների առնչությամբ: Այդպիսի փոփոխությունները կարող են կարևոր նշանակություն ունենալ զարգացող երկրների վերականգնման հեռանկարների համար, քանի որ օտարերկրյա

¹ Կազմել է հեղինակը: Աղբյուր՝ World Investment Report 2006, World Investment Report 2016, World Investment Report 2021, N.Y., UN, 2021.

ներդրողների համար գործարար առավել բարենպաստ միջավայրը կարող է խթանել ՕՈՒՆ-երը և աշխուժացնել տնտեսությունը:

Աղյուսակ 2. Կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման ծրագրեր

Միջոց	Թիրախ	Շահառու	Օժանդակության ձև
I	Վարկի նպատակով	Ռեզիդենտ տնտեսավարող	Տոկոսադրույքի սուբսիդավորում
II	Գյուղատնտեսության ոլորտ	Ոլորտի ռեզիդենտ տնտեսավարող	Տոկոսադրույքի սուբսիդավորում
III	ՓՄՁ-ներ	Ոլորտի ռեզիդենտ տնտեսավարող	Վարկերի տրամադրում
V	Արդյունավետ աշխատատեղերի պահպանման աջակցություն	2-ից 50 աշխատողով ռեզիդենտ տնտեսավարող	Միանվագ դրամա-շնորհ՝ 5-րդ աշխատողի աշխատավարձով
X	Աջակցություն միկրոձեռնարկություններին	Միկրոձեռնարկատիրության սուբյեկտ տնտեսավարողներ	Միանվագ աջակցություն
XVII	Բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտ	«ՏՏ ոլորտի պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի չափանիշներին համապատասխանողներ	Միանվագ դրամա-շնորհ մրցույթով հաղթածներին
XVIII	Արդյունավետ աշխատատեղերի պահպանման աջակցություն	2020թ. փետ. 1-ից 2020թ. ապր. 30-ը անընդհատ 2-ից 100 աշխատակից ունեցող ռեզիդենտ տնտեսավարող	միանվագ դրամաշնորհ
XIX	Աջակցություն մրցունակ գործարար ծրագրերի իրագործման՝ «գրոյից» բիզնես ստեղծելու ձրգտում ունեցողներին ձեռնարկատիրական գաղափարների	ՀՀ տարածքում գրանցված կազմակերպություն կամ անհատ ձեռնարկատեր	արտոնյալ վարկավորման նպատակով երաշխիքների տրամադրում
XXI	արդյունավետ աշխատատեղերի պահպանման աջակցություն	2020թ. մարտի 1-ից մայիսի 31-ը 2-ից 100 վարձու աշխատող ունեցող տնտեսավարող	միանվագ դրամա-շնորհ, ամեն 5-րդ աշխատողի վարձի չափով
XXIII	Զբոսաշրջության ոլորտ	Զբոսաշրջության, կացության և հանրային սննդի ոլորտներ տնտեսավարողներ	Ֆինանսական օժանդակություն
XXV	Գյուղատնտ. հումքի խաղող վերամշակող տնտեսավարող	Գյուղատնտ. հումքի, այդ թըվում՝ խաղող վերամշակող տնտեսավարողներ	Ֆինանսական օժանդակություն

ՀՀ կառավարությունը հաստատել և գործողության մեջ է դրել կորոնավիրուսի համավարակի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման 12 ծրագիր (աղյուսակ 2), որոնցում որպես թիրախ չեն ներառվել օտարերկրյա ուղղակի

ներդրումներով տնտեսավարող սուբյեկտները, ինչպես նաև չեն նախատեսվել համապատասխան խթաններ օտարերկրյա ներդրողների համար:

Ելնելով վերոնշյալից, ինչպես նաև նկատի ունենալով այն, որ ԱՊՀ տարածաշրջանն և աշխարհի խորապատկերին ՕՈՒՆ-երի հոսքերի անկումը Հայաստանում բավական բարձր է, իսկ 2021թ. կանխատեսումը պակաս հուսադրող, նպատակահարմար է ՀՀ Կառավարության ՕՈՒՆ-երի հոսքերի վերականգնման համալիր միջոցառումների մշակումը և իրագործումը:

Ամփոփում: COVID-19 համավարակը նշանակալի ազդել է օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների վրա: ՎԱԿ-երն իրենց վրա զգացել են COVID-19 համավարակի հաջորդական և կասկադաձև հետևանքները: Պահանջարկի և առաջարկի շուկան առաջացրել են համաշխարհային տնտեսության անկում, արժեքի ստեղծման համաշխարհային շղթաները (GVCs) խիստ խաթարվել են, աշխարհի կառավարությունները դիտարկում են օտարերկրյա ներդրողներին առնչվող նոր կանոններ: Միաժամանակ, համաշխարհային ՕՈՒՆ հոսքերը 2021 առաջին կեսին հասել են մոտ 852 միլիարդ դոլարի, ցուցադրելով ավելի ուժեղ, քան սպասվում էր, ետդարձի ազդակ: Ընդ որում, «վերականգնողական աճի» 75%-ն արձանագրվել է զարգացած երկրներում [UNCTAD, 2021]: Հետևաբար, զարգացող և անցումային երկրներում առաջանում են տնտեսական աճի խաթարման, ընդհանուր առմամբ, ազգային տնտեսությունների սպառնալիքներ: Նկատի ունենալով այն, որ ՀՀ-ում ՕՈՒՆ-երի հոսքերի նվազման միտումներ են դրսևորվել վերջին տասնամյակում, իսկ 2020թ. դրանք ավելի են ուժգնացել համավարակի ազդեցությամբ, Կառավարության՝ արտակարգի միջոցառումներ իրականացումը դառնում է հրատապ:

Գրականություն

- Campos, N., Coricelli, F. “Growth in Transition: What We Know, What We Don’t, and What We Should.” *Journal of Economic Literature*, 2002, Vol. 40, No. 3, pp. 793-836.
- Freud, C., Saurav, A., Kusek, P., Kuo, R., Viney, B. The Impact of COVID-19 on Foreign Investors: Evidence from the Quarterly Global MNE Pulse Survey for the Third Quarter of 2020, P.12.
- Global Investment Trend Monitor, No. 39// October 2021, UNCTAD.
- https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2021d2_en.pdf
- Saurav, A., Kusek, P., Kuo, R The Impact of COVID-19 on Foreign Investors: Early Evidence from a Global Pulse Survey. World Bank, April 2020.
- World Investment Report N.Y., UN, 2006, 2016, 2021.

Գագիկ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ, Մհեր ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Հայաստանի Հանրապետությունում COVID-19 համավարակի ազդեցությունը ՕՈՒՆ-երի վրա

Բանալի բառեր. COVID-19, UNCTAD, ուղղակի օտարերկրյա ներդրումներ, վերազգային կորպորացիաներ, ՕՈՒՆ-երի հոսքեր

Հոդվածում ուսումնասիրվում են ՕՈՒՆ համաշխարհային, տարածաշրջանային միտումները և դրսևորումները Հայաստանում: Քննարկվում է ՕՈՒՆ-երի հոսքերի վրա COVID-19 համավարակի ազդեցությունը: Բացահայտվել է ՀՀ-ում ՕՈՒՆ-երի հոսքի վրա համավարակի ազդեցության չափը: Նկատի ունենալով 2008թ. ֆինանսական ճգնաժամից ի վեր դրսևորված ՕՈՒՆ-երի նըվազման միտումները (միջին տարեկանը 9.5%), 2020թ. ՕՈՒՆ-երի 54% անկման պարագայում համավարակի ազդեցությունը գնահատվել է 44%: ՕՈՒՆ-երի հոսքերի վերականգնման, տնտեսության աշխուժացման և զբաղվածության մակարդակի բարձրացման համար Կառավարության կողմից համալիր միջոցառումների մշակումը և իրականացումը դառնում է հրատապ:

Гегик ВАРДАНИЯН, Мгер ВАРДАНИЯН

Влияние COVID-19 на ПИИ в РА

Ключевые слова. COVID-19, ЮНКТАД, прямые иностранные инвестиции, транснациональные корпорации, потоки ПИИ

В статье исследуются глобальные, региональные тенденции и проявления прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в Республике Армения. Обсуждается влияние COVID-19 на потоки прямых иностранных инвестиций. Выявлена степень воздействия эпидемии на приток ПИИ в Армению. Учитывая тенденцию к снижению ПИИ после финансового кризиса 2008 года (в среднем 9,5%), при 54% -ном сокращении ПИИ в 2020 году, влияние эпидемии оценивается в 44%. Учитывая, что тенденции сокращения потоков ПИИ в Армении проявились в последнее десятилетие, а с 2020 года они усилились из-за эпидемии, становится актуальным осуществление комплексных мер по стимулированию иностранных инвесторов.

Gagik VARDANYAN, Mher VARDANYAN

The impact of COVID-19 on FDI in the RA

Key words: COVID-19, UNCTAD, foreign direct investment, multinational corporations, FDI flows

The article examines global, regional trends and manifestations of foreign direct investment (FDI) in Armenia. The impact of COVID-19 on foreign direct investment flows is discussed. The degree of the epidemic's impact on the inflow of FDI to Armenia is revealed. Given the downward trend in FDI since the 2008 financial crisis (average 9.5%), with a 54% decline in FDI in 2020, the impact of the epidemic is estimated at 44%. Since 2020 they have intensified due to the epidemic, in order to restore the flows of foreign direct investment, it becomes urgent to develop comprehensive measures stimulate foreign investment in order to restore the pre-crisis level of the FDI inflow, encourage economic recovery and an increase in the level of employment in the country.